

Çocukların Göçle Birlikte Yaşadıkları Eğitim Sorunları Üzerine Bir İnceleme

Fatma YAŞAR EKİCİ¹

ÖZET

Göç, bir yerden başka bir yere doğru zorunlu ya da isteğe bağlı olarak gerçekleşen nüfus hareketidir. Göçle birlikte sadece bireyler değil kültür, gelenek, görenek ve yaşam biçimleri de hareket etmektedir. Böylece göç edilen yerdeki mevcut sosyo-kültürel yapı, getirilen sosyo-kültürel yapıyla genişlemekte, değişim ve dönüşüme uğramaktadır. Göçün bireylerin yaşamı üzerinde olumlu ve olumsuz olmak üzere pek çok etkisi vardır. Göçün olumsuz etkilerinin başında ise toplumsal yapının temel ögesi olan eğitim gelmektedir. Geleceği inşa edecek bireyler olarak görülen çocukların yaşamında göç olgusu pek çok sorunla birlikte eğitim sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu gerçekten yola çıkılarak çocukların göçle birlikte yaşadıkları eğitim sorunlarını incelemek amacıyla bu araştırma yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma için konuyla ilgili kaynaklara ve verilere ulaşılarak alan yazın taraması yapılmıştır. Araştırma ile ilgili kitap, tez ve raporlar incelenmiş elde edilen veriler sistematik bir biçimde bütünleştirilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda görülmüştür ki; göç etmiş çocukların yaşadıkları eğitim sorunlarının başında dil sorunu gelmektedir. Çocuklar, ana dilleriyle okulda kullanılan resmi dil arasındaki farklılıktan dolayı öğretmenler ve diğer çocuklarla iletişim kuramamakta, sınıf içi öğretme-öğrenme etkinliklerine yeterli düzeyde katılamamaktadır. Okul ve çevre kültürüne uyum güçlüğü, arkadaş ve çevre edinmede güçlük, düşük akademik başarı, yönetici ve öğretmen önyargısına maruz kalma, dışlanma, şiddet eğilimi, şiddete maruz kalma, devamsızlık, okulu terk, okuldan kaçma, ayrımcılığa maruz kalma, olumsuz okul algısı ve tüm bunlara bağlı olarak aidiyet eksikliği de çocukların göçle birlikte yaşadığı eğitim sorunlarındandır. Bu noktada, özellikle sosyokültürel uyum ve başarı için göçmen çocuklara sahip çıkılması ve bu çocukların desteklenmesi önem arz etmektedir. Sosyokültürel uyumun büyük çapta zihinsel ve okul becerilerine dayandığı göz önünde bulundurularak, göçmen çocukların sosyal çevreye ve okula uyum sağlamasına yönelik politika ve uygulamalara ihtiyaç

---

¹ Yrd.Doç.Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı

vardır. Eğitim eşitliği, imkân ve fırsat eşitliği ve eğitim haklarının gerçekleşmesi konusunda tüm aktörler işbirliği yapmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Eğitim, Eğitim Sorunları

GİRİŞ

Genel olarak göç, nüfusun belli bir kesiminin çeşitli nedenlerle, bulunduğu yerden kalkıp başka bir yere yerleşmek üzere gitmesi ve sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır (Özer, 2004; Akgür, 1999). Göç, çok yönlü karakterlere sahip oluşu nedeniyle antropologlardan sosyologlara, psikologlardan eğitimcilere, planlamacılardan idarecilere kadar herkesin ilgisini çeken bir konudur.

İnsanlık tarihi incelendiğinde her çağda insanların yer değiştirme hareketliliğine rastlamak mümkündür. Günümüze kadar insanlık tarihinde yer alan insanların yer değiştirme hareketi, farklı nitelikler kazansa da genelde, ihtiyaçları karşılamak için kaynak arayışı veya yaşam koşullarını değiştirmek şeklinde olmuştur (Han,2010).

Göç hareketi ilk bakışta bir yer değiştirme hareketi olarak değerlendirilse de göçün, nedenleri ve sonuçları ile birlikte bireylerin ve toplulukların üzerinde geniş çaplı değişiklikler yarattığı bir gerçektir. Toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel yapılarda ve bu yapılar içindeki ilişkiler sisteminde yaşanan değişimlerin sonucunda ortaya çıkan göç, söz konusu yapılarda önemli dönüşümlere yol açmaktadır (Göktürk, 1998).

İnsanların doğdukları toprakları bırakıp yeni yerlere göç etmesinin temelinde yatan çok sayıda neden vardır. Genellikle bu nedenler; nüfus problemleri, ekonomik problemler, çevre şartlarındaki bozulmalar, eğitim şartlarındaki yetersizlikler, siyasi problemler ve savaşlar olarak sıralanabilir. (Tümertekin ve Özgüç, 1998).

Gelişen taşımacılık teknolojisi ile yıllar içinde artan insan hareketliliği imkânı, dünyada kuzey güney ve batı doğu ekseninde giderek açılan refah uçurumu hem göç hareketlerinde bir artışı hem de göçün bilimsel ve politik açıdan giderek daha çok tartışılan bir konu olmasını beraberinde getirmiştir. Göç, öncelikle erkekler ve emek göçü bağlamında tartışılırken, 1980'lerden itibaren kadınların göçü tartışılmaya, 2000'lerde ise çocukların göçü tartışılmaya

başlanmıştır. Son yıllarda yayınlanan BMMYK (Mougne, 2010) ve FRONTEX (2010) raporları birçok ülkeye gelen çocuk göçünü ve daha önemlisi giderek artan çocuk mültecilerin varlığını önemli bir sorun olarak ortaya koymaktadır. Çocuklar, göçmenler arasında yeni bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleceği inşa edecek bireyler olarak görülen çocukların yaşamında göç olgusu pek çok sorunla birlikte eğitim sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu gerçekten yola çıkılarak çocukların göçle birlikte yaşadıkları eğitim sorunlarını incelemek amacıyla bu araştırma yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma için konuyla ilgili kaynaklara ve verilere ulaşılarak alan yazın taraması yapılmıştır. Araştırma ile ilgili kitap, tez ve raporlar incelenmiş elde edilen veriler sistematik bir biçimde bütünleştirilmeye çalışılmıştır.

ÇOCUK VE GÖÇ

Çocuk ve göç ile ilişkili bir çalışmada en temel kavram “çocuk” kavramıdır. Çocuk kavramı mensup olduğu toplumların yapılarına, kültürlerine, inançlarına, ekonomilerine göre değişen bir kavramdır (İnan, 1968). Kimin çocuk kimin yetişkin olduğu konusunda bugün belki de en çok kabul gören tanım B.M. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin ilk maddesidir. Türkiye’nin de taraf olduğu sözleşme çocuğu şöyle tanımaktadır: “Madde 1- Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır (http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html). Sözleşmede çocuğun tanımı öncelikle iç hukukun belirlemesine bırakılmakta, yani öncelikle bir hukuki mesele olarak tanımlanmakta, ardından da uluslararası çocuk olma standardı biyolojik yaşa göre belirlenmektedir. Ancak, söz konusu olan çocuklar göçmen ise ve yaşını belirten resmi kimlik belgelerinden yoksun ise, biyolojik yaşın saptanması başlı

başına bir problem olabilmekte, dolayısıyla göçmenler arasında kimin çocuk olup kimin olmadığının resmi olarak saptanması uluslararası literatürde de (Crawley, 2007; Hamm et al. 2008; Kvittingen, 2010; Sighona ve Hughes, 2012) değinilen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fiziksel, sosyal ve kültürel ortam çocuk gelişiminde önemli etmenlerdir. Dolayısıyla fiziksel, sosyal ve kültürel çevredeki değişimler insan gelişimini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu yanıyla göç en önemli çevresel değişikliklerden biridir. Göç yaşantısında çevresel değişim genellikle ani olduğundan, bireylerin uyum süreci bu değişimden olumsuz yönde etkilenebilmektedir (Rogler 1994, Moilanen ve ark. 1998, Rousseau ve Nadeau 2003). Özellikle çocuk ve ergenlerde göç yaşantısının etkileri daha olumsuz olabilmektedir.

Göç, en uygun koşullarda bile çocuklar açısından ‘ev’ ya da ‘yurt’ olarak benimsenen fiziksel ve sosyal çevrenin değişimi, tanınmayı tanıma, bilinmeyi öğrenip alışma süreci ve aynı zamanda alışılmış olanı da kaybetme sürecidir. Ancak önemli olan yeni yerin getirdiklerinin göç yolunun götürdüklerinden çok olması, göçmen olarak çocukların çocuk hakları standartlarının altında bir yaşama mahkûm edilmemeleridir. Farklı yaştaki çocuklar mekânsal ve sosyal çevrenin değişimine karşı farklı şekillerde tepki verirler. Ancak bir de göç sürecinin ağır ekonomik koşullar ve yoksunluklar içinde yaşandığını, kimi zaman göç nedeninin travmatik bir olay olduğunu düşünürsek göçün, çocukları gelişimlerinin her boyutunda (duygusal, ruhsal, fiziksel, sosyal ve bilişsel) etkilediği görülebilir (Derezotes, 2000).

GÖÇ EDEN ÇOCUKLARDA YAŞ GRUPLARINA GÖRE ORTAYA ÇIKABİLECEK ORTAK SORUNLAR

Göçmen çocukların biyo-psiko-sosyal sağlık açısından desteklenmeleri onların gelişim hakkının sağlanması açısından gereklidir. Gelişim psikolojisi göstermektedir ki (Gardiner ve Gander, 2001), 5 yaşına kadar olan çocuklarda benlik duygusu gelişir, bu dönem dil öğrenme açısından önemlidir, algısal

düzeyde çocuk parça-bütün ilişkisini ve soyut kavramları anlayamaz. Göç gibi stresli ya da travmalı olaylar karşısında bu dönem çocuğunun ailesiyle birlikte olmaya, şefkate ve güven duygusuna ihtiyacı hayatidir. Göç gibi mekânın ve alışkanlığın değişmesini getiren süreçlerde, çocuklara şefkat göstererek güven duygusunun verilmesi ve ailesiyle birlikte olması desteklenmeli, ana çocuk sağlığı konusunda göçmen topluluklarına bilgi ve destek sunulmalıdır. Bu yaş grubundaki çocukların sosyalleşmeye ve arkadaş edinmeye de ihtiyaçları vardır. Kreş imkânı hem sağlığın izlenebilmesi, hem anneye ulaşım hem de sosyalleşme fırsatı açısından çok faydalı olabilir, ancak göç ve göç öncesi travmatik olaylar neticesinde güven duyguları zedelenebilen çocuklar, ebeveynlerinden ayrılmak istemeyebilirler (Erden ve Gürdil, 2009). 6- 10 yaş arası, çocuklar için eğitime katılma ve rol model geliştirme dönemidir; okul öğretmenlerinin varlığı ve buradaki ilişki çocuğun gelişimi açısından önemlidir (Gardiner ve Gander, 2001). Bu yaş dönemindeki çocukların hayatında arkadaşlar daha çok yer tutmaya başlar. Ancak göç eden çocuklarda bu arkadaşlıklar genelde kendi etnik grupları içinde gelişmektedir. 7 yaşından itibaren çocuklar çok enerjik ve hareketlidir. Bu enerjinin nasıl kanalize edildiği gelişimi doğrudan etkiler. Dolayısıyla spor aktiviteleri gereklidir. Öte yandan, 7 yaşla birlikte çocuklar karşılarındakinin duygusal durumuna karşı daha hassas olurlar (Gardiner ve Gander, 2001). Dışardan gelebilecek tehlikeler ve travmatik yaşantılar çocukların zihinlerini daha fazla meşgul edebilir. Bu yaş dönemindeki çocuklarda travma farklı etkiler ortaya çıkarır: Saldırgan davranışlara ya da çok kontrollü davranmaya, ebeveynlerin yüküne ortak olmaya, aşırı olgun davranmaya eğilimler görülebilir. 12-18 yaş arasındaki dönemde ise, ergenlik çağıının getirdiği isyan duygusu, otorite ve sınırların aşılması duygusu belirleyicidir, okul başarısının düşme riski vardır. Öte yandan ergenler yetişkinliğin eşliğindedirler, kendi sorumluluklarını alma, kendi kimliklerini oluşturma dönemindedirler (Adams, 1995). Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda bu dönemdeki çocuklarda eğitime katılamama, kaçak çalışma, belirsizlikle başa çıkmakta zorlanma en yaygın sıkıntılar olarak gözlemlenmiştir. Göç etmiş ergenlerle yapılmış çalışmaların önemli bir kısmında göçle beraber

ergenlerin yaşam doyumlarının düştüğü bildirilmektedir (Liebkind 2000, Ying 1995). Bir çok çalışma, göç ile benlik saygısı arasında bir ilişkinin olduğunu ve göçle beraber ergenin benlik saygısında düşme olduğunu bildirmiştir (Sam 2000, Liebkind 2000, Aronowitz 1984).

ÇOCUKLARIN GÖÇLE BİRLİKTE YAŞADIKLARI EĞİTİM SORUNLARI

Göçün etkileri dikkate alındığında, toplumun temel kurumlarından olan ve bireyi geliştirmek, bireyin topluma uyumuna yardımcı olmak gibi işlevleri yerine getirmek üzere örgütlenmiş eğitimin de göçten etkilenmesi kaçınılmaz görülmektedir. Çeşitli nedenlerle büyük şehirlere göç eden ailelerin temel ihtiyaçlarının yanı sıra çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını da yeterli düzeyde gideremedikleri görülmektedir. Başta temel ihtiyaçlarını karşılayamayan aileler için, çocuklarını okutmak istemelerine rağmen eğitimin birinci öncelik konusu olmadığı ve bunun da eğitimde çocuk işçiliği başta olmak üzere, zorunlu eğitim çağında okulu bırakma, okula karşı aidiyet geliştirememesi, çocuk suçluluğu gibi sonuçları olduğu birçok araştırmanın bulgularıyla desteklenmektedir (İçli, 1998; Sevim,2001).

Göç ve eğitim araştırmaları incelendiğinde, dünyada iç göç ve eğitim araştırmalarının yanı sıra özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde farklı ırkların göçü sonucu oluşan eğitim sorunlarına odaklanan, beyaz egemenliğinde siyah ırk mensuplarının eğitimde yaşadıkları uyum, dil, dışlanma, aidiyet sorunlarından kaynaklı dezavantajlarına odaklanan araştırmalara rastlanmaktadır (Chikkatur, 2009; Cazares, 2009; Crespo Sancho 2009). Avrupa'da ise, yoğun dış göç almış bir kıta olarak, dış göçle gelen öğrencilerin gelinen ülkedeki eğitim sistemine uyum sorunu bağlamında ele alınan dil, aidiyet, okula devam, akademik başarı gibi konuların ele alındığı araştırmalara rastlanmaktadır (Hartman, 2009) Kırsal kesimlerden şehirlere yapılan iç göçün eğitime etkileri ve göç edenlerin sorunlarını ele alan çalışmalar da sorunun diğer bir boyutuna odaklanmıştır (Giani, 2006; Goodburn, 2009). Türkiye'de göç olgusunun ele alınışı

incelendiğinde konunun büyük oranda ihmal edildiğini yapılan çalışmaların azlığına dayanarak söylemek mümkündür. Türkiye’deki göç araştırmalarının dikkat çeken diğer bir yönü ise eğitim bilimlerinde yapılmış araştırmaların hem sayıca hem de çeşitlilik olarak azlığıdır. Az sayıdaki çalışmanın da ilköğretime ve zorunlu eğitim çağına odaklandığı, okul öncesi ve üst eğitim kademelerinin ve eğitim sonrası durumun göz ardı edildiği göze çarpmaktadır. Türkiye’den dışa yapılan göçleri ele alan araştırmaların (Değer, 2008; Bingöl, 2006) yanı sıra farklı disiplinlerce yapılmış ve iç göçü özellikle zorunlu göçü ele alan çalışmalar bulunmaktadır (Aker ve ark., 2002; Erkan ve Bağlı, 2005; Sevim, 2001). Eğitim bilimlerinde sorunların tespitine yönelik yapılmış az sayıdaki araştırmalar incelendiğinde ise (Karakuş,2006; Nar, 2008) araştırmacıların özellikle konunun ihmal edilmişliğine vurgu yaptıkları dikkat çekmektedir.

Çocukların göçle birlikte yaşadıkları eğitim sorunları Türkiye’de ve yurt dışında yapılmış araştırmalar değerlendirilerek incelenmiş ve aşağıda derlenmeye çalışılmıştır.

Bayraktar (1999)’ın yaptığı araştırmada; ‘yoğun göç ile okulların fiziksel olarak yetersiz hale geldiği, göç eden ailelerin çocuklarına sağlıklı bir barınma ve evde ders çalışma ortamı sağlayamadığı, göç alan bölgelerde okulların alt yapı sorunları olduğu, sınıflardaki öğrenci sayılarının arttığı, buna bağlı olarak öğrencilerin pasif hale geldiği, öğretmenlerin göç alan yerlerde çalışma zorluğu, sınıf kalabalıklığı gibi nedenlerden dolayı çalışmaktan rahatsız oldukları, köyden kente göç alan bölgelerdeki okullarda bulunan öğrencilerde disiplin sorunu yaşandığı, göç eden ailelerin çocuklarını okula isteksiz gönderdiği, bu bölgelerdeki okullarda daha çok stajyer öğretmenlerin görev yaptığı, yöneticilerin büyük bir bölümünün göç sonucu artan problemlere çözüm bulmakta zorlandığı’ sonucuna ulaşılmıştır.

Karakuş (2006)’un yapmış olduğu araştırmadan elde edilen bulgular şu şekildedir: Köyden kente göç olgusu, öğretmenlere göre ilköğretim okullarında özellikle fiziksel koşullarda ve öğretmenlerin motivasyonlarında olumsuz etkilere yol açan bir sorundur. Bu sorunları açmak gerekirse öncelikle okulların fiziksel

kapasitesi yetersiz hale gelmekte, sınıf mevcutları artmaktadır. Öğrenciler sınıfta daha pasif hale gelmektedirler. Bu da sınıfın başarı durumunu ve buna bağlı olarak da öğretmenin manevi meslek doyumunu ve motivasyonunu olumsuz etkilemektedir. Öğretmen eğitim-öğretim adına verdiklerinin geri dönütünü almakta zorluklar yaşamaktadır ve bu da öğretmenin yaptığı dersten, dolayısıyla işinden keyif alamamasına neden olmaktadır. Öğretmenlerin yoğun göç alan yerleşim yerlerindeki okullarda çalışmanın diğer okullara göre daha zor olduğunu düşündükleri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle de bu okullardan bir an evvel kurtulmanın yollarını aramaktadırlar. Bu okullarda çalışan öğretmenler karşılaşılan sorunlardan ötürü iş doyumlarının düştüğünü ve daha sinirli ve sabırsız hale geldiklerini, davranışlarının olumsuz yönde değiştiğini ifade etmişlerdir. Bu okullarda öğrenci ve onların velileriyle sorunlar yaşadıklarını bunların çözümü için yapılanların yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Köyden kente göç ile gelen çocukların büyük bir çoğunluğunun sınıf seviyesinin altında bir seviyede bulunduğu hatta bazılarının okuma-yazma bilmediği ve bunların da öğretmenin çalışmalarını olumsuz etkilediği görülmüştür. Başarılı olan çocuklar öğretmen ve çevre değişikliği nedeniyle uyumsuzluk yaşamakta ve bocalamaktadır. Yine sınıf mevcutlarının kalabalık olması nedeniyle sınıflarda öğretmenin demokratik eğitim ve öğrenci merkezli eğitim uygulamalarını gerçekleştiremediği ve eğitim programlarındaki yenilikleri uygulamakta zorluklar yaşadığı, uygulanan mevcut müfredatı yetiştiremediği sonucu ortaya çıkmıştır. Göç ile sürekli nakil alan ilköğretim okullarında ortaya çıkan diğer bir önemli sorun ise öğretime yeterli zamanın ayrılmadığıdır. Bunun en önemli nedenlerin bir tanesi ailelerin eğitim ve kültür seviyelerinin düşük olması nedeniyle eğitime gerekli ilginin gösterilememesidir. Öğretmen öğrenciyle birlikte veliyi de eğitmek zorundadır. Sürekli değişen mevcutlar ve yeni gelen öğrencilerin uyum sorunlarıyla ilgilenen öğretmenin önü kesilmektedir. Bunun gibi nedenler, öğretime ayrılan zamanın büyük bir kısmını çalmaktadır. Aynı şeylerin tekrarı zamanla öğrenciyi yorduğu gibi öğretmeni de yormaktadır. Çocukların birçoğunun evinde yerel lehçeler (Kürtçe,Zazaca vb.) konuşulduğu ve bunun da

çocuğun ve öğretmenin işini zorlaştırıldığı görülmüştür. Hatta velilerin bu nedenden dolayı okula gelmedikleri ve öğretmenle görüşmedikleri ortaya çıkmıştır. Bu ailelerdeki çocukların okumayı öğrenmesi diğerlerine göre daha geç olmaktadır. Bu bölgedeki çocuklar evlerinde derslerine yardım alamamaktadır. Veli toplantılarında hiçbir zaman tam sayıya ulaşamamaktadır. Bunun nedenleri arasında Türkçe konuşamamak, okuma-yazma bilmemek, çocuğunun durumundan korkup duymak istememek, okulun para istemesinden korkmak, ev işlerinin aksamasını istememek gibi nedenler gelmektedir. Ailelerin işsizlik sorunu yaşaması geçim sıkıntısı çekmelerine ve eğitime gerekli önemi vermemelerine neden olmaktadır. Geçim sıkıntısıyla boğuşan aileler çocuklarına sağlıklı bir barınma, beslenme ve çalışma ortamı sunamamaktadırlar. Eğitim gereksinimlerini karşılayamamaktadırlar. Bu nedenle okul ve öğretmenle bağlarını koparmaktadırlar. Sadece çocuklarını okula göndermekle yetinmektedirler. İhtiyaçları karşılanmayan çocuk, fakir olmaktan utanmakta ve sınıfta eziklik hissetmektedir. Daha sonraları bu çocuk sınıf arkadaşlarıyla arasına mesafe koymakta ve kendini göstermek adına küçük gruplar kurarak disiplin bozucu hareketler sergilemektedir. Göç bölgelerindeki okullarda disiplin sorunlarının çokça görülmesinden ötürü öğretimden çok eğitim üzerinde durulduğu görülmektedir. Kente göç eden insanlar köydeki geleneklerinden ve yaşam tarzlarından hiç vazgeçmemişlerdir. Köylerini burada da kurmaya çalışmaktadırlar. Kentli olmanın gereklerini yerine getirmek bir kenara, kentle buluşmak ya da yaşadığı kenti tanımak adına dahi bir çaba görülememektedir. İlköğretim öğrencilerinin birçoğu yaşadığı dar çevrenin dışına ancak akraba ziyaretleri ya da çalışmak maksadıyla çıkabilmekte bu da çocuğun son derece dar bir ufukla yetişmesine neden olmaktadır. Çocuk sadece zorunluluktan ötürü okula devam etmekte bu okul hayatı sırasında yine çalışma hayatına atılmaktadır.

Han (2010), yapmış olduğu çalışmada büyükşehir göç eden ailelerin çocuklarının okula uyum sürecinde önemli sorunlar yaşadıkları, arkadaş ve çevre edinmede güçlüklerle karşılaştıkları, iletişim sorunları yaşadığı, çevrelerinde

danışabilecekleri veya bilgi alabilecekleri kişi ya da kurumların az olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Topsakal, Merey ve Keçe (2013)'nin yaptığı araştırma sonucunda göç eden ailelerin çocuklarının; eğitim hakkına sahip buldukları, ancak genel olarak bu haktan yeterince faydalanamadıkları, çocukların okula uyum sağlama sorununun bulunduğu, çocuklarının göç sonucunda şehir kültürünün etkisinde kaldıkları ve aileden uzaklaştıkları gibi düşünceler etrafında birleştikleri tespit edilmiştir.

Polat-Uluocak (2009), göç yaşayan ve yaşamayan çocukların okulda uyumlarını incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmada iç göç yaşayan ve yaşamayan çocukların anne ve öğretmen bildirimleri karşılaştırılarak, çocukların ev ve okulda gösterdikleri ruhsal uyum durumu ortaya konulmuştur. Uygulanan ruhsal uyum ölçeği (RUÖ) sonuçlarına göre, iç göç yaşamış çocuklarda daha yüksek puan ortalaması gözlemlenmiştir. Öğretmenlerin, göç yaşayan çocuklarda, yaşamayan akranlarına göre yaklaşık 2 kat daha fazla nevroitik sorun bildirdikleri görülmüştür. Göç eden çocukların okulda daha fazla içe yönelim sorunu ve okul başarısızlığı yaşadığı tespit edilmiştir. Okul başarısızlığının yanı sıra, göç yaşayan çocuklar arasında tırnak yeme, alt ıslatma ve kekemelik sorunları da belirtilmiştir. Göç yaşamış grup açısından bulgular incelendiğinde, okulda kolayca gözlemlenebilecek kekemelik ve tırnak yeme gibi problemlerin, öğretmenler tarafından daha az fark edildiği görülmüştür ve bu durum, öğretmenlerin çocukları yeterince tanımamaları, öğrencileri sınıfta yeterince gözlemleyememeleri ya da çocuklara yeterince söz hakkı vermemeleri ile açıklanmıştır.

Nar (2008), göçün eğitime etkilerini belirlemeyi amaçladığı çalışmasında öğretmen, öğrenci, yönetici ve ailelerin görüşlerine yer vererek göç sonucu eğitimde ortaya çıkan sorunları tespit etmiştir. Araştırmada, göç eden öğrencilerin yaşadıkları yerde kendilerini güvende hissetmedikleri, dil ve kendini ifade etme konusunda sıkıntı yaşadıkları, bölgesel ve kentsel ayrımcılığa maruz kaldıkları, dışlandıkları, okulda ve ailede şiddet gördükleri, alaya maruz kalıp çeşitli

şekillerde etiketlendikleri ve okuma-yazma öğrenme ve okula uyum sağlama konusunda diğer öğrencilere göre zorlandıkları belirlenmiştir. Ailelere de yer verilen çalışmada, ailelerin eğitim düzeyi düşüktür ve başta ekonomik olmak üzere çeşitli nedenlerle çocukları okutmak istememektedirler. Yalnızca öğrenciler değil velilerin de uyum problemleri yaşamaktadırlar. Çocuk işçiliğinin göç etmiş çocukların en büyük sorunlarından biri olduğu bulgusuna ulaşılan araştırmaya göre öğrencilerin beslenme, sağlık, oyun oynama gibi temel ihtiyaçları yeterince karşılanamamaktadır. Öğretmenler ise yaptıkları işten yeterli doyumunu alamamakta, sınıf yönetiminde güçlüklerle karşılaşmakta ve sık sık tayin istemektedirler.

Altınyelken (2009), çalışmasında göçle gelen kız öğrencilerin okulda yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlarla baş etmek için geliştirdikleri stratejileri incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre; göç etmiş kız çocukları uyum, dil, düşük sosyo-ekonomik durum, ayrımcılık, zorbalık(zorbalığa maruz kalma) ve özdeğerlilik konularında sorunlar yaşamaktadırlar. Kız çocuklarının yaşadıkları sorunlarla baş etmek için, önemli saydıkları kişilere başvurma, izole gruplar kurma, içe kapanma gibi stratejiler geliştirmektedirler. Stratejilerin yanı sıra çalışmada öğrencilerin maruz kaldıkları dışlanma nedeniyle kendi kültürlerini inkâr etme, küçümseme eğiliminde olduklarını, aşırı çekingen olabildikleri, kendi etnik kökeninden kişilerle arkadaşlık kurdukları ve eğitim sisteminde başarısız oldukları belirlenmiştir.

Gökçe (2009)'nin yapmış olduğu araştırma bulgularına göre; ailelerin sosyo-kültürel olanaklardan yeterince yararlanamadığı için çocukların bundan olumsuz etkilendiği, çocukların aile içinde şiddete maruz kaldığı, ailelerin geleneksel geniş aile şeklinde ve kendi içlerine kapalı olarak yaşadığı, doğum oranının yüksek, sağlık, beslenme, temizlik gibi alışkanlıkların zayıf olduğu, ekonomik durumlarının yetersiz olduğu, sosyal güvencelerinin olmadığı, eğitim düzeylerinin düşük olduğu, eğitime yeterince duyarlı olmadıkları bunun da çocukların başarısızlık nedenlerinden biri olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin okuldaki durumlarının da incelendiği çalışmanın bulgularına göre; çocuklar okulu

sevmektedirler ancak düzenli çalışmamakta, kitap okumamaktadırlar. Sağlık, temizlik ve beslenme alışkanlıkları zayıftır. Okul yöneticileri ve öğretmenlere göre ise, çocuklar arkadaşları ile sorun yaşamaktadırlar. Sınıflar çok kalabalıktır, öğretmenler sürekli öğrencileri uyarmak zorunda kalmaktadır. Okul çevresi yeterince temiz ve düzenli değildir.

Göç eden çocukların yaşadıkları eğitim sorunlarından biri de dil ile ilgilidir. Göç etmiş ve anadili eğitim dilinden farklı olan çocuklar, eğitimde diğer çocuklarla kıyaslandığında dezavantajlı durumdadırlar. Evde başka okulda başka dil konuşan çocuk, öğretmenleri tarafından zaman zaman geç algılamakla suçlanmaktadır (Çoşkun, Derince ve Uçarlar, 2010). Uşaklı, (2005), göç etmiş çocukların ev ortamının dil gelişimi için elverişli olmadığına değinmektedir. Gökşen, Cemalcılar ve Gürlesel (2008), dil sorunu yaşadığı için okulda başarısız olan göçmen çocukların okulu bırakma oranlarının diğerlerine oranla yüksek olduğunu belirtmiştir. Göç eden çocuğun eğitim dilini yeterince bilmemesi, duygularını ve düşüncelerini ifade edememesi ve başka bir dili kullanmak zorunda olmanın yarattığı psikolojik baskı; çocukların kendini ifade edebilecek başka yollara yönelmesine neden olmakta ve çocuklarda şiddet eğilimi, çatışma, suça yönelme, madde bağımlılığı gibi durumlar ortaya çıkmaktadır (Angay, 2012). Hancı ve arkadaşları (1996)'nın yaptıkları çalışmada, göç eden çocukların etmeyenlere göre suça katılım oranlarının daha yüksek olduğu bulgusu da bunu destekler niteliktedir. Eğitim dilini yeterli derecede anlamayan ve konuşamayan çocukların sınıf seviyesinin gerisinde kalması ve sınıftaki arkadaşlarını ve işleyişi olumsuz etkilemesi söz konusudur. Öğretmenin bu çocuklarla daha fazla ilgilenmesi gerekmektedir. Bu da dersin işleyişini aksatmaktadır. Tok (2010), yapmış olduğu çalışmada göç etmiş olan ve sözlü anlatım güclüğü çeken öğrencilerin sözcükleri söylemede, anlatmak istediklerini tam olarak ifade etmede, metinle ilgili sorulara cevap vermede, okudukları metni özetlemede ve başlık bulmada, noktalama işaretlerinin kullanımında zorluk çektiklerini bulgulamıştır.

Bingöl (2006), dış göç ve eğitim ilişkisini incelediği araştırmasında Almanya ve Hollanda'daki Türk işçilerin çocuklarının eğitim sorunlarını incelemiştir. Araştırmaya göre; Türk çocukları, söz konusu ülkelerin eğitim sisteminde dezavantajlı oldukları için başarısız olmaktadır. Öğrenciler dil sorunu yaşamaktadırlar. Konuşma dilini bilseler bile eğitim için gerekli olan dil yeterliliğine sahip değildirler, derste öğrenilenleri tekrar etmemekte, ödev yapmamakta ve faaliyetlere katılmamaktadırlar. Aileler eğitime yeterince önem vermemekte ve öğrenci ile fazla ilgilenmemektedirler. Türk öğrenciler arkadaşlarıyla kavgaya girmek ve sorun çıkaran grup olarak görülmektedirler.

Güney (2008), çalışmasında aileleri İstanbul Ümraniye'ye farklı bölgelerden göç eden ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden gelen çocukların daha fazla saldırganlık davranışı gösterdiğini, ayrıca ailede şiddet gören çocukların daha fazla saldırganlık eğilimi gösterdiklerini tespit etmiştir.

Cazares (2009), göçmen ve göçmen olmayan öğrencilerin akademik katılım ve başarılarını karşılaştırdığı çalışmasını Amerika'daki liseyi başarıyla tamamlayan Latin Amerikalı Meksika kökenli öğrenciler örnekleminde yapmıştır. Çalışmanın bulgularına göre; öğrenciler dışlanmamak için yaygın kültürdeki gibi "beyazmış gibi davranma" (acting white) kültürünü benimsemektedirler. Öğrenciler Meksikalılara yapılan üstü örtük ayrımcılıkla, akademik açıdan daha başarılı olmaya çalışarak baş etmeye çalışmaktadırlar.

Goodburn (2009), yapmış olduğu çalışmada Pekin'de kırsaldan göçen çocukların Çin eğitim sistemi içerisinde karşılaştıkları sorunları incelemiştir. Araştırma bulguları şöyledir: Göçmen çocuklar okullarda ekonomik yetersizlikler ve maruz kaldıkları ayrımcılık nedeniyle sorunlar yaşamaktadırlar. Pekin'deki göçmen topluluklar şehirdeki suç ve düzensizliğin potansiyel kaynağı olarak görülmekte, köylü, kirli, güvenilirmez, cahil, medeniyetsiz gibi sıfatlarla nitelendirilmektedirler. Aynı şekilde çocuklar, okul arkadaşları ve öğretmenleri tarafından kontrolsüz, disiplinsiz, kirli ve cahil gibi sıfatlar kullanılarak

ayrımcılığa maruz bırakılmaktadırlar. Yerli ebeveynler de çocuklarının göçmen çocuklarla aynı sınıfta okumasını istememektedirler. Öğretmen ve diğer eğitim çalışanları, göçmen çocukların niteliklerinin düşük olduğunu, onlara öğretmenin güç olduğunu, ailelerin eğitime önem vermediklerini, veli niteliği düşük olduğu için öğrenci niteliğinin ve kapasitesinin de düşük olduğunu ifade etmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda görülmüştür ki; göç etmiş çocukların yaşadıkları eğitim sorunlarının başında dil sorunu gelmektedir. Çocuklar, ana dilleriyle okulda kullanılan resmi dil arasındaki farklılıktan dolayı öğretmenler ve diğer çocuklarla iletişim kuramamakta, sınıf içi öğretme-öğrenme etkinliklerine yeterli düzeyde katılamamaktadır. Okul ve çevre kültürüne uyum güçlüğü, arkadaş ve çevre edinmede güçlük, düşük akademik başarı, yönetici ve öğretmen önyargısına maruz kalma, dışlanma, şiddet eğilimi, şiddete maruz kalma, devamsızlık, okulu terk, okuldan kaçma, ayrımcılığa maruz kalma, olumsuz okul algısı ve tüm bunlara bağlı olarak aidiyet eksikliği de çocukların göçle birlikte yaşadığı eğitim sorunlarından. Bu noktada, göç yaşayan çocuklara yönelik uyum programlarının geliştirilmesi ve uygulanması önem kazanmaktadır. Bunun yanında, göçle gelen öğrencilerin ücretsiz eğitim desteği (ders araçları, ek eğitim, ücretsiz ulaşım, aylık eğitim-öğretim ödeneği vb.) alması ve okulda rehberlik hizmetlerinden daha çok yararlanması sağlanabilir. Öğrencilerin devamsızlık, okulu bırakma nedenleri araştırılabilir ve özellikle çalışan çocuklar izlenebilir, kurumlar arasında (okul, muhtarlık, belediye, güvenlik birimleri) eşgüdüm sağlanarak çocuğun okula devamı için gerekli önlemler alınabilir. Göçmen çocukların ailelerine yönelik eğitimler (çocukla iletişim, okul aile etkileşimi, kente uyum, dil sorunları, istihdam olanakları) ve aile katılım çalışmaları yapılabilir. Konuyla ilgili olarak öğretmen ve yöneticilere hizmet içi eğitimler düzenlenebilir. Sorunların tüm yönleriyle doğru tespiti ve uygulanabilir çözümlerin belirlenebilmesi için İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler işbirliği yapılmalıdır.

Kaynakça

Adams, J. F. Ergenliđi Anlamak, (Çev. Dönmez, A. ve arkadaşları), İmge Yayınevi, Ankara, 1995.

Altınyelken, H. K. Coping Strategies Among Internal Migrant Students in Turkey. *International Journal of Educational Research*, 2009, 48, s.174–183.

Aker , T., Ayata, B., Özeren, M., Buran, B., Bay, A. Zorunlu İç Göç: Ruhsal Ve Toplumsal Sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2002, (3), s.97-103.

Angay, H. Doğu ve Güneydoğu İllerinden İzmir'e Göç Eden Ailelerin Çocuklarının Okul Sorunlarının İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2012.

Akgür, Z.G. Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1999, s.174.

Aronowitz, M. The Social and Emotional Adjustment of Immigrant Children: A Review of Literature. *Int Migration*, 1984, 18, s.237-257.

Bayraktar, E.B. Köyden Kente Göç Olgusuna Bağlı Olarak Diyarbakır İl Merkezindeki İlköğretim Okullarında Ortaya Çıkan Sorunlara İlişkin Öğretmen Algıları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,1999.

Bingöl, A.S. Almanya ve Hollanda'da Türk Göçmen İşçi Çocuklarına Dönük Eğitim Politikaları ve Uygulamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2006.

Cazares, L., R. A Comparative Study of Average and High-Achieving High School Immigrant and Non-Immigrant Students of Mexican Heritage. Unpublished Master's Thesis, University of Southern California, Goodburn, 2009.

Chikkatur, A.P. Difference Matters: Race, Immigration and National Identity. At A Diverse, Urban Public High School. Unpublished Master's Thesis, University of Pennsylvania, 2009.

Coşkun, V., Derince, M., Uçarlar, N. Dil Yarası: Türkiye'de Eğitimde Anadilinin Kullanılmaması Sorunu Ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri, Disa Yayınları, Diyarbakır, 2010.

Crawley, H. Child First, Migrant Second: Ensuring That Every Child Matters, ILPA: London, 2006.

Crespo Sancho, C. Migration In The Age of Globalization: Transnationalism, Identity, Social Class, and Education of Latino Families. Unpublished Master's Thesis, State University of New York, Buffalo, 2009.

Değer, F. Fransa'daki Türk Göçmenler ve Kuşaklar Arasındaki Etkileşimde Eğitimin Rolü: Sosyolojik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Muğla, 2008.

Derezotes, D.S. Advanced Generalist Social Work Practice, Sage Publications, London, 2000.

Erden, G., Gürdil, G. Savaş Yaşantılarının Ardından Çocuk ve Ergenlerde Gözlenen Travma Tepkileri ve Psiko-Sosyal Yardım Önerileri, Türk Psikoloji Yazıları, 2009, 12(24), s.1-13.

Erkan, R., Bağlı, M. Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2005, 22 (1), s.105-124.

Frontex. Unaccompanied Minors in the Migration, Reference nr: 18477, FRONTEX Process, Risk Analysis Unit, Warsaw, 2010.

Gardiner, H. W., Gander, M.J. Çocuk ve Ergen Gelişimi, (çev. Ali Dönmez, Belir Onur, Nermin Çelen), İmge Yayınevi, Ankara, 2001.

Giani, L. Migration and Education: Child Migrants In Bangladesh Sussex Migration Working Paper no. 33, University of Sussex , Sussex Centre for Migration Research, 2006.

Goodburn, C. Learning from Migrant Education: A Case Study of The Schooling of Rural Migrant Children in Beijing. International Journal of Educational Development, Cambridge. Academia, 2009, 29, s.495-504.

Gökçe, E. Büyükşehre Göç Eden Ailelerin Çocuklarının İlköğretime Uyum Sorunları. XVIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı (1-3 Ekim 2009) Bildiri Kitabı. Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İzmir. 2009.

Gökşen, F., Cemalçılar, Z., Gürlesel, C.F. Türkiye’de İlköğretim Okullarında Okulu Terk ve İzlenmesine Yönelik Politikalar, 2008.

([http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/A%C3%87EV_Okulu_%20Terk%](http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/A%C3%87EV_Okulu_%20Terk%20Raporu.pdf) Raporu.pdf adresinden 08.04.2015 tarihinde erişilmiştir.)

Göktürk, A. Bölge İçi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır Kent Ölçeğinde Araştırılması, Ankara, Kozan Ofset, 1998.

Güney, K. Aileleri İstanbul Ümraniye İlçesine Göç Etmış İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Hamm, D., Harrison, C., Mussell, R., Sheather, J., Sommerville, A., Tizzard, J. Ethics Briefings, J Med Ethics, 2008, 34, s.125-126.

Han, T. Göç Eden Ailelerin Çocuklarının Eğitim ve Öğretimde Karşılaştıkları Uyum Sorunları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Hancı, İ., H., Aktaş, E., Ö., Akçiçek, E. İç Göçlerin Çocuk Suçluluğuna Etkisi. Eğitim Dergisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1996, 1, s.173-183.

Hartman, M.R. Acculturation and Adjustment among Migrant Adolescents In Norway: Focus on Belonging and Performing In School. Unpublished Master's Thesis, University of California, 2009.

İçli, G. Denizli İline Göç Eden Ailelerin Eğitime Bakış Açılıarı. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1998, (5), s.70-74.

Karakuş, E. Göç Olgusu ve Eğitime Olumsuz Etkileri (Sultanbeyli Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sakarya, 2006.

Kvittingen, A.V. Negotiating childhood: Age assessment in the UK asylum system', RSC Working Papers Series, RSC: Oxford, 2010.

Liebkind K. Acculturation and Psychological Well-Being Among Immigrant Adolescents in Finland: A Comparative Study of Adolescents from Different Cultural Backgrounds, J Adolesc Res, 2000, 4, s.446-466.

Moilanen I, Antero M, Hanna E, Varpu P, Lauri V. Long Term Outcome of Migration ,In Childhood and Adolescents. Int J Circumpolar Health, 1998, 57, s.180-187.

Mougne, C. Trees only move in the wind: A Study of Unaccompanied Afghan Children in Europe, United Nations High Commissioner for Refugees Policy Development and Evaluation Service (PDES) Yayını, Genevre, 2010.

Nar, B. Göçün Eğitime ve Eğitim Yönetimine Etkileri (Dilovası Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sakarya, 2008.

Özer, İ. Türkiye'de Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişim, Düünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, (Editör:M.Zincirkıran), Nova yayınları, 1.Baskı, 2006 , s.445-447.

Polat Uluocak, G. İç göç yaşamış ve yaşamamış çocukların okulda uyumu. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 2009, 26, s.26-44.

Rogler, R.S. The Immigration Experience and Mental Health, Health and Behavior, 1994, 8, s.72-84.

Rousseau C, Nadeau L. Migration, Exil et Santé Mentale, Psychiatrie et Migration, Paris, Masson, 2003, s.148-154.

Sam, D.L. Acculturation of Immigrants : A Psychological Survey Among Young Immigrants in Norway, Bergen University Press, Bergen, 1991.

Sevim, Y. Terör Nedeniyle Elazığ'a Göç Eden Ailelerin Çocuklarının Eğitim Durumu. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2001, 11 (2), s.259-268.

Sigona, N. Ve Hughes, V. No Way Out, No Way In: Irregular Migrant Children and Families in the UK, ESRC Centre on Migration, Policy and Society Publication, University of Oxford, 2012.

Tok, N. Göç Alan Okullarda İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Rehber Öğretmen ve Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Öğrenme Güçlüklerinin İncelenmesi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 2010.

Topsakal, C., Merey, Z., Keçe, M. Göçle Gelen Ailelerin Çocuklarının Eğitim Öğrenim Hakkı ve Sorunları Üzerine Nitel Bir Çalışma, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2013, Cilt:6 Sayı: 27, s.546-560.

Tümertekin, E. Özgüç, N., Beseri Coğrafya, Çantay Kitabevi, İstanbul, 1998.

Uşaklı, H. İzmir İli'nde Göç Alan Bölgelerdeki İlköğretim Okullarında (II) Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2005.

Ying, Y.W. Cultural Orientation and Psychological Well-Being in Chinese-Americans. Am J Com Psychology, 1995, 23, s.893-991.

http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html